

PERE-ENRIC BARREDA

## *LLETRES REIALS LLATINES DE JAUME I (1216-1256)\**

### ABSTRACT

*After the documents of James I edited by Huici - Cabanes, this article provides a summary of latin royal letters dated between years 1216 and 1256, and also an edition of unpublished texts.*

Des de sempre, els que han tractat la figura de Jaume I s'han vist sobtats per la riquesa de la col·lecció dels seus documents. Un regnat tan llarg i, sobre tot, amb una activitat tan intensa a tot arreu, impliquen que l'estudi de les seves fonts documentals s'hagi de fer necessàriament de manera parcial<sup>1</sup>. Nosaltres en aquest cas ens limitarem a fer el regest d'un grup de documents llatins molt concret: les lletres reials<sup>2</sup> encapçalades amb la fórmula d'atorgament clàssica (nominatiu per a l'atorgant, datiu per al(s) destinatari(s), i la fórmula, amb variacions, *salutem [dat]*), amb la publicació de les 11 que encara romanien inèdites. Com a data límit per a l'estudi posem l'any 1257, en què comencen els registres de Cancelleria. L'ús del paper com a material escripturari -d'emissió de lletres i de registre de còpies- suposarà una multiplicació d'aquestes lletres reials: se'n conserven cada any gairebé tantes com les que aquí analitzem en un període de temps d'una quarantena d'anys.

\* Després de col·laborar amb Josepa Arnall quan preparava la seva edició de les lletres reials adreçades a la ciutat de Girona, he volgut participar en aquest homenatge que se li dedica amb la redacció d'aquest treball.

1. Un bon estat de la qüestió sobre l'edició d'aquests documents el trobem a RI. BURNS, "L'extracció dels documents: Huici", a *Diplomatari del regne croat de València. Els documents registrats del seu Conqueridor, Jaume I, 1257-1276* I-II- [trad. de l'original anglès], València 1988-1995-, vol. I, pp. 21-28.

La nostra metodologia serà, per una banda, usar les grans col·leccions de textos de Jaume I per triar aquestes lletres<sup>3</sup>, i, després de l'anàlisi gramatical escaient, fer-ne nous regests que resumeixin de forma sintètica i clara la totalitat del seu contingut. Per altra banda, la recerca a l'Arxiu Reial de Barcelona i a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid ha permès obtenir 11 lletres inèdites per fer-ne el regest i també publicar-ne el text. En algun cas l'estat del suport escripturari impossibilitava de tal manera la lectura del text que ha estat necessari proposar algunes conjectures, sempre marcades amb els signes escaients. D'aquesta manera s'ha pogut confeir el present recull de regests i textos.

Com ha estat dit, el principal dipòsit documental d'aquestes lletres és l'Arxiu Reial de Barcelona. Tot i que a la secció de Cancelleria existeix un apartat específic de Cartes reials<sup>4</sup>, es tracta d'una col·lecció factícia, dedicada a tota mena de documents escrits sobre paper al llarg del regnat de Jaume I. Només 9 textos es poden incloure a aquest treball (cf. els documents 7, 22, 34, 35, 38, 39, 41, 42, 54). Tots ells són còpies posteriors d'originals perduts, algunes fetes sobre pergamí (cf. els documents 34, 35). A més, la secció de Pergamins conté 7 d'aquestes lletres reials (cf. els documents 2, 7, 31, 32, 37, 43 i 63), totes sobre pergamí i majoritàriament originals<sup>5</sup>. La font més important per a totes les lletres reials jaumines són els registres de Cancelleria<sup>6</sup>, tot i que el límit cronològic d'aquest treball només ha permès

2. Sobre la tipologia de les mateixes lletres reials, bé que en una època posterior en què es trobaven bastant més caracteritzades, cal consultar J. ARNALL, *Lletres reials a la ciutat de Girona I-II*, Barcelona 2001, vol. 1, pp. 15-161 (introducció).

3. A més del volum 2 del *Diplomatari* de BURNS (*Els fonaments del regne croat de València. Rebel·lió i recuperació, 1257-1263*, València 1995), publicat amb les millors tècniques editorials, cal remarcar el precedent d'A. HUICI, *Colección diplomática de Jaime I el Conquistador I-VI*, València 1916-1920, que ha estat reproduït i completat per MD. CABANES PECOURT, *Documentos de Jaime I de Aragón I-V*, Saragossa 1976-1988-; i col·leccions parcials com MD. CABANES PECOURT - ML. CABANES CATALÁ, *Aureum Opus de Xàtiva*, Saragossa 1996; A. CANELLAS LÓPEZ, *Colección diplomática del Concejo de Zaragoza*, Saragossa 1972; V. GARCIA EDO, *El Libro de Privilegios de València*, València 1988; i P. MORA - L. ANDRINAL, *Diplomatari del Monestir de Santa Maria la Real de Mallorca I*, Palma 1982-.

4. El seu contingut és ben analitzat per S. CUNCHILLOS, "Inventario analítico de documentos de la serie "Cartas Reales" de Jaime I, del Archivo de la Corona de Aragón", a *X Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Jaime I y su época I-III*, Saragossa 1982, vol. III, pp. 485-508.

5. En aquesta època les lletres reials encara no s'expedeixen en paper, sinó en pergamí, i a la primera etapa de la cancelleria porten encara signatures notariales (cf. els documents 2, 3, 7), que desapareixeran més tard. Cf. J. TRENCHS ÒDENA, "La cancellería de Jaime I: cancelles y escribanos", a *Palaographica Diplomatica et Archivistica. Studi in onore di Giulio Battelli*, Roma 1979, pp. 97-128.

6. Es troben lletres profusament als registres 9 (19 en total) i 10 (34 en total), així com als següents. La major part de les mateixes són còpies úniques, car s'han perdut gairebé tots els originals enviats als destinataris. Bona part de les mateixes porten un títol o epígraf amb el nom del beneficiari i, alguna vegada, la caracterització del document (donació, franquesa, llicència, etc.).

recollir de forma esporàdica algunes còpies de dites lletres posteriors a la seva data d'atorgament. Es troben al registre 9 (cf. el document 55 -sense datar-), el registre 24 (cf. el document 39), i el registre 26 (cf. el document 60). Altres lletres les trobem escampades a diverses seccions de dit arxiu (cf. els documents 16, 17, 21, 22, 25, 45, 47).

La resta de lletres apareixen repartides entre molts arxius, i tret de les dues de l'Arxiu Històric Nacional de Madrid (documents 3 i 48), totes elles ja eren editades<sup>7</sup>. A més d'aquestes lletres amb font arxivística coneguda, n'hi ha altres 5 de les quals no es coneix la procedència original (documents 8, 11, 13, 51 i 56 -aquest sense datar-), car foren editades fa anys per Villanueva, De Vic - Vaissete i Alart<sup>8</sup>.

Un fet que cal remarcar de nou és l'enorme diferència en nombre entre les lletres conservades de l'època anterior als registres i la posterior: fins a 1256 només es coneixen les 63 lletres que aquí analitzem, mentre que després del començament dels registres, els quatre darrers mesos de 1257 (entre l'1 d'agost i el 28 de desembre) se n'emeten 53. Això indica que les lletres enviades abans de 1257 es devien perdre en la seva major part, i el mateix hagués passat amb bona part de les posteriors si no se n'hagués fet una còpia a la Cancelleria.

Les lletres inèdites, per la seva banda, eren ja poques després de la tasca recopiladora d'Huici, seguida per Cabanes. Només quedava algun text solt de la secció de Cartes Reials de l'Arxiu Reial de Barcelona (documents 7, 34, 35, 38, 39, 41, 42, 45 i 54), i, a més de tots ells, s'han afegit al recull dos textos procedents de l'Arxiu Històric Nacional de Madrid (documents 3 i 48).

# 1

1216, novembre, 11 · Lleida.

*Jaume I, als frares, preposat i convent de Tarragona, i justícies, paers i homes de dita ciutat i Camp de Tarragona. Com ha sentit que inculpaven els homes de Vimbodí d'haver participat en alguns mals, haver-ne consentit altres, haver pres part pels malfactors i haver-ne acollit entre ells, i li demanaven que els castigues amb fortes*

7. De fet, la dispersió geogràfica de les fonts arxivístiques de les lletres reials és enorme i dificulta la seva revisió: l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona; l'Arxiu Capitular de Barcelona; l'Arxiu Municipal de Lleida; l'Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals, a Perpinyà; l'Arxiu del Regne de Mallorca; l'Arxiu del Regne de València; l'Arxiu Capitular de València; els Arxius Municipals de València, Xàtiva i Alzira; l'Arxiu de la Seo de Saragossa; l'Arxiu de la Casa de Ramaderia de Saragossa; i els Arxius Municipals de Terol, Jaca i Montpeller.

8. Cf. J. ALART, *Privileges et titres relatifs aux franchises, institutions et propriétés communales de Roussillon et de Cerdagne depuis le XI<sup>e</sup> siècle jusqu'à l'an 1600*, Perpignan 1878, vol. 1, doc. 209; C. DE VIC - J. VAISSETE, *Histoire générale de Languedoc* I-XVI, Toulouse 1872-1904, vol. 8, doc. 763 i 830; J. VILLANUEVA, *Viaje literario a las iglesias de España*, Madrid - València 1803-1852, vol. 13, p. 316-317 i vol. 21, p. 269.

*penes, ell ha investigat la veritat i li consta que els de Vimbodí no van participar, per tant els ordena que no facin cap mal al monestir de Poblet ni als seus homes de Vimbodí, car els atorga la seva protecció i guiatge. Tanmateix, si en tenen alguna reclamació, farà que se'ls escolti amb justícia. Ordena també que donin crèdit a la carta, encara que no sigui segellada amb el seu segell sinó amb el del comte de Provença, car encara no en té.*

Cabanes 1.

## 2

1220, juliol, 19 · setge d'Albarrassí.

*Jaume I, als cavallers i veguers, batlles, moneders i tothom que rebí la carta. Com el papa Innocenci el va confiar al mestre del Temple perquè el criés i protegís, i li va assignar consellers, amb el seu acord i parer ha decidit nomenar dos frares templers, un a l'Aragó i un altre a Catalunya, que resolguin els seus afers, tant sobre redempció de penyores com cobrança de rendes i tots els altres negocis en general. A Catalunya serà frare Guillem, amb competència per rebre comptes, treure penyores, canviar els que siguin negligents en cobrar les rendes, atorgar albarans, rebre la dècima de les rendes i col·laborar en tot el que sigui possible, sota pena de perdre el càrrec. També els ordena que facin justícia a frare Guillem i als frares de l'orde que presentin alguna reclamació per injúries.*

Cabanes 23.

## 3

1220, juliol, 19 · setge d'Albarrassí.

*Jaume I, als cavallers, merins, rebosters, savalmedines, justícies, jutges, alcaits, jurats, moneders i mestres de la moneda, jueus, sarraïns i tothom interessat. Igual que l'anterior, però a l'Aragó serà frare Eimeric d'Estuga.*

AHN, OOMM, Montesa, carp. 479, perg. 24-R (original).

Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, comes Barchinone, et dominus Montis Pessulani, dilectis et fidelibus suis militibus, merinis, repositariis, zavalmedinis, iustitiis, iudicibus, / alcaidis, iuratis, monetariis et magistris monete, iudeis, sarrazenis atque universis subditis suis ad quos littere iste pervenerint, salutem et dilectionem.

Satis credimus / vos non ignorare qualiter dominus papa Innocentius, inclite recordationis, subposuit nos et submitit nutriture et custodie magistri militie Templi, quem etiam et quosdam magnates terre / nostre nobis consiliarios assignavit. Nunc autem consilio et deliberatione predicti magistri et consiliariorum predictorum cum ingenti providentia deliberavimus ut unum fratrem in Aragonia et alium in Cathalonia constituamus qui generaliter in omnibus factis nostris, tam super pignoribus redimendis quam super universis negotiis nostris let

redditibus et exitibus nostris colligendis et recipiendis/ cum omni deliberatione et cautela pro/videant diligenter. Constituimus vero in Aragone Eimericum de Stuga, virum providum et discretum, et quem pater nostre bone memorie multum in vita sua dilexit. Unde vos ro/gamus atque vobis auctoritate presentium firmiter precipiendo mandamus quatinus, cum ad vos perveniat ipsum benigne et honorifice recipiatis et tam in pignoribus extrahendis quam in / compotis ab omnibus recipiendis sibi benigne et humiliter pareatis, et cum ab ipso requisiti fueritis consilium et auxilium totis viribus impendatis. Nos autem sibi plenariam dedimus pote/statem in recipiendis compotis ab omnibus recipiendis et universis. Et quos invenerit negligentes, inutiles vel tepidos in factis nostris, consilio et auctoritate nostra possit penitus / inmutare et alios eorum loco penitus substituere et subrogare. Albaranos quos ipse vobiscum fecerit habebimus firmos et ratos. Preterea eidem Eimerico dedimus plenam licen/tiam et potestatem ut in omnibus exitibus et redditibus nostris, sicut a predecessoribus nostris constitutum fuit, decimam recipiat sine aliqua difficultate et contradictione. Scituri pro / certo quod si quis in aliquo de supradictis contrarius vel rebellis sibi extiterit, iram et indignationem nostram prorsus incurret et ab officio et amministrazione sua sine ali/qua spe restitutionis penitus submoveatur. Item, mandamus vobis firmiter et districte ut quotienscumque a fratre Eimerico vel ab aliquo alio fratre militie fueritis requi/siti ab omnibus qui domui Templi fuerint in aliquo iniurati, vel de quibus ipsi vel querimonia exposuerint, non expectato mandato nostro, plenam eis iustitiam facia/tis, cum ipsi sint parati omnibus querelantibus facere in posse suo iustitie complementum.

Data in obsidione de Albarrazino, anno Domini M<sup>o</sup> CC<sup>o</sup> XX<sup>o</sup>, / XIII<sup>o</sup> kalendas augusti, per manum Petri Vitalis, tirasonensis archidiaconi et domini regis notarii. /

Ego, Bernardus Parisiensis, mandato domini archidiaconi, hec scripsi cum literis suprapositis in V<sup>a</sup> linea / et hoc sig+num feci.

## 4

1221, agost, 3 · Saragossa.

*Jaume I, als seus representants i funcionaris a qui arribi la carta. Com Sanç, bisbe de Saragossa, li ha exposat que els musulmans que vivien a la seva diòcesi, i que han comprat o tenen heretats dels cristians per treballar, es neguen a pagar el delme que abans rebia d'aquells, i com no vol que aquest fet segueixi passant, atorga poders al bisbe i clergues per exigir el delme i tots els altres drets que els pertoquin a la seva diòcesi, fins i tot a les heretats que tenien els sarraïns i que provenien de cristians. Si algú ho contraria, a més de pagar el doble de l'esmena del mal causat, rebrà una multa de 1.000 morabatins.*

Cabanes 29.

## 5

1221, desembre, 3 · Girona.

*Jaume I, als veguers, batlles, merins i a tots els seus homes de ciutats, castells i viles reials.*

*Com ha comprovat que els homes dedicats a la religió són més exposats a les injustícies que els altres, i convé defensar-los, i per part de l'abat i convent de Poblet n'ha sabut algunes, els ordena que si algú ataca els seus súbdits i els seus béns i drets, o els dels súbdits., el castiguin perquè compensi el mal causat i serveixi d'exemple. Han de cobrar la pena fixada als privilegis de Poblet i ingressar-la al tresor reial. Si no actuen bé, en responen amb la seua pròpia vida.*

Cabanes 30.

## 6

[1221], desembre, 5 · Girona.

*Jaume I, al veguer, paers i altres prohoms de Lleida, veguers de Montblanc, Cervera i Tàrraga, i homes de dits llocs. Com l'abat i convent de Poblet li han exposat que en Guillem de Boixadors injustament, sense ofensa prèvia i trencant la pau ha pres 50 ovelles a un veí de Vimbodí, a Galcerà de Pinós una mula, i un mul a Guerau d'Alentorn, no pot expressar la seva indignació, i més en recordar els privilegis que té el monestir de Poblet, atorgats pel seu avi Alfons, pel seu pare Pere i per ell mateix, de manera que li atorga de nou la seva protecció i guiatge especial amb tot el seu terme, persones i béns, siguin on siguin, dins dels seus dominis. Han d'obligar dit cavaller a esmenar el mal, i si ha venut les penyores les han de recuperar. També han d'actuar d'ofici cada vegada que els frares reclamin, sense esperar cap manament reial, i també han de castigar els malfactors i exigir-ne la pena indicada als privilegis reials.*

Cabanes 31.

## 7

1222, desembre, 28 · Calataiud.

*Jaume I, al veguer, prohoms i batlle de Barcelona. Ha rebut carta seva, i com per la moneda han fet una constitució perquè es posi als contractes "valent el marc d'argent 84 sous de doblenc" on abans deia "valent 48 sous de Barcelona de quatern", i que els contractes no es fessin en or, argent ni melgaresos, sinó només en moneda de doblenc, decideix que per qualsevol deute antic es pagaran 18 diners de doblenc per 12 de quatern, i dels nous 16 de doblenc per 12 d'antics. Els canviadors ho han de canviar com puguin, i qui degui or i argent l'ha de pagar segons el document públic. Tot i que potser faci algun greuge a algun particular, confirma dita constitució, i ordena a tothom respectar-la sota pena de la vida.*

ARB, Cancelleria, Jaume I, perg. 2816 (original); Jaume I, Cartes reials, caixa 2, núm. 58, f. 1v (còpia del XIV).

Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, comes Barchinone et dominus Montis Pesulani, fidelibus suis vicario et probis hominibus et toti populo Barchinone, salutem / et gratiam.

Fidelitatis vestre nuper receptis literis cognovimus evidenter quod super facto monete ad commodum terre nostre fecistis salubriter / constitutionem, ut in cartis contractuum poneretur “valente marcha argenti LXXX et IIII solidos de duplenco” ubi antiquitus ponebatur “valente / marcha argenti XL et VIII solidos Barchinone de quaterno”, et ne contractus fierent ad aurum vel argentum vel malguirenses, set ad istam / monetam solummodo de duplenco, et quodcumque debitum de priori moneta vel de malguirenses debebatur priusquam hec videlicet cuderetur insolvan/tur XVIII denarii de duplenco pro duodecim de quaterno, et quodcumque deberi incepit ex eo tempore et citra solvantur XVI de istis pro XII de an/tiquis, et campsores \cambiant/ prout potuerint et qui debet aurum et argentum solvat secundum quod continetur in instrumentis publicis creditorum. Nos / igitur prudentiam et legalitatem vestram plurimum comendantes, licet quibusdam videatur quod in quibusdam de premissis capitulis aliquid contra iusti/tiam aggravantur, constitutionem predictam sicut bona fide et ad utilitatem terre noscimus esse factam, auctoritate regia confirmamus / et presenti privilegio comunimus, statuantes sub pena corporis et universe substantie subditorum quod hoc statutum observetur / fideliter, si penam premissam voluerint evitare. Mandantes firmiter baiulis, vicariis et universis iudicibus terre nostre ut eadem / constitutionem faciant observari et secundum eam determinent questiones.

Data apud Calataiub, V<sup>o</sup> kalendas ianuarii, anno Domini M<sup>o</sup> CC<sup>o</sup> / XX<sup>o</sup> secundo.

Signum + Iacobi, Dei gratia regis Aragonum, comitis Barchinone, et domini Montis Pesulani.

Ego, Dalmatius, hoc scribi feci mandato domini regis pro Berengario, barchinonensi episcopo, domini regis cancellario, cum literis suprapositis in VII<sup>a</sup> linea, ubi dicitur “cambiant” / et hoc sig+num feci.

## 8

1223, abril, 25 · Osa.

*Jaume I, als cònsols i prohoms de Milhau. Si algú mira l'estat present i passat del comtat i voltants, s'adonarà dels bons consells que li van donar i de les coses que va disposar, que li permetran la seva conservació. Però li han escrit de nou, tot enviant-li frare Jaume perquè faci anar un representant seu a la cúria de Clermont-Ferrand a demanar el comtat al cardenal i oposar-se a les pretensions del comte de Tolosa. El rei els ho agraeix, encarrega la comparecència al bisbe, frare Guillem, i escriu també a Bernat Guerau, Esteve Duran i Ramon Besseda, experts en dret, i els prega que siguin amb ell a dita cúria, i que exposin al cardenal davant del comte de Tolosa que el seu pare, el comte Raimon, va cedir al rei Pere el comtat de Milhau amb el dret*

*de penyora. També els permet fer les despeses necessàries, a pagar si cal de les pròpies rendes, que permet usar sense cap altre manament, per tal de recuperar dit comtat. Ordena a tothom respectar-ho, tal com els dirà frare Joan de part seva.*

Cabanes 44<sup>9</sup>.

## 9

1224, juny, 18 · Saragossa.

*Jaume I, als justícia, jurats, prohoms i consell de Jaca, del seu merinat i de les valls. Com no els pot defensar de les males persones que els fan greuges, els atorga llicència per formar una junta en defensa de la terra contra els malfactors, de manera que es podran ajudar mútuament i no permetran dits greuges, perseguiran els lladres i els aplicaran càstigs amb justícia. Mentre donin fermaça de dret, es defensaran contra dits greuges i penyores i podran obtenir satisfacció per dits atacs. La junta durarà mentre al rei li plagui.*

Cabanes 58.

## 10

1224, agost, 21 · Calataiud.

*Jaume I, a Pere de Vic, veguer, als prohoms de Barcelona, i a tots els veguers, batlles i jutges de Catalunya. Encara que alguns prelats l'ofenguin, per culpa seva no han de patir les esglésies, que són sota la seva protecció i guiatge. Si algú trenca aquesta salvaguarda, serà castigat segons els Usatges de Barcelona. Ordena que a Berenguer, bisbe de Barcelona, i als clergues del bisbat, i a tots els bisbes, abats, priors, prelats, clergues, religiosos i miserables se'ls faci justícia sense que pateixin cap mena de greuge, i que defensin les esglésies o comprovaran la indignació reial.*

Cabanes 60.

## 11

1226, abril, 15 · Barcelona.

*Jaume I, als barons, cavallers, batlles, veguers, jutges i tots els homes de ciutats, castells i viles del regne. Com és fill especial de l'església romana, i és sota la seva protecció i custòdia, l'ha d'oïre i ajudar a qui li dona suport a ell. A precs del cardenal, legat papal, i del rei de França, els ordena de forma estricta que no rebin ni permetin que siguin rebuts a casa seva els heretges i enemics de l'Església ni els seus còmplices als seus dominis, ni els donin consell ni auxili, sinó que els defugin tant com puguin. Si algú no ho compleix, serà punit durament.*

Cabanes 80<sup>10</sup>.

9. Original desconegut; cf. DE VIC - VAISSETE, *op. cit.*, vol. 8, doc. 763.

10. Original desconegut; cf. DE VIC - VAISSETE, *op. cit.*, vol. 8, doc. 830.

## 12

1226, novembre, 13 · Ariza.

*Jaume I, a Bernat de Balandre, justícia, i cònsols de Lleida. Per carta seva rebuda fa un temps, i ara per part de Guillem Botet, ciutadà, ha sabut que es troben agreujats per una carta que els va escriure a prec d'alguns, potser en contra dels seus drets. Com no els vol ofendre, declara que no han d'obeir de cap manera les ordres en contra dels seus privilegis i a favor d'un particular.*

Cabanes 87.

## 13

1229, març, 31 · Lleida.

*Jaume I, als funcionaris, canvistes i jueus de Girona i Besalú. Ordena als canvistes, a prec del cardenal Guillem, bisbe de Girona, que facin els documents d'usures al vint per cent, i no en pugues ni d'altra manera, i del capital que es presta exactament, sense barrejar capital i usures ni a la inversa, ni afegir l'usura al capital, i sense passar del vint per cent, sota pena de pagar el doble de la quantitat que posin en el document. A més, els jueus perdran tot l'import del deute. Ordena a tothom respectar-ho. També els ordena que demanin consell al cardenal, bisbe de Girona, en tots aquests afers.*

Cabanes 117<sup>11</sup>.

## 14

1233, gener, 17 · Saragossa.

*Jaume I, als lleuders i peatgers de les terres reials. Els ordena que de les coses del monestir de Veruela i les seves granges no demanin ni rebin lleuda ni peatge, sinó que en permetin el pas lliure i franc sense cap impediment.*

Cabanes 174.

## 15

1233, gener, 28 · Saragossa.

*Jaume I, al consell d'Épila, homes del riu de Xaló, de Maria i habitants a l'altra riba de l'Ebre, d'Épila a Alcanyís. Com ha rebut una queixa dels de Saragossa i altres d'aquesta riba de l'Ebre perquè fan vedats i no deixen que el seu bestiar i el d'altres homes dels seus dominis hi pasturi, ni tingui herba i aigua, els diu que fer això no els pertoca, car totes les aigües i herbes són del rei. Els ordena sota pena dels béns i de la vida que no tinguin ni facin cap vedat des d'Épila a Alcanyís, car tot el bestiar dels de Saragossa i altres dominis de reialeng hi pot pasturar i tenir herbes i aigua lliurement, o en respondran davant del merí i salmedina de Saragossa.*

Cabanes 175.

11. Original desconegut; cf. VILLANUEVA, *op. cit.*, vol. 13, pp. 316-317.

## 16

1233, agost, 14 · Vilafranca del Penedès.

*Jaume I, al veguer i batlle de Barcelona i als de tot Catalunya. Els recorda el document d'absolució de justícies i calonyes que tenia el monestir de Sant Cugat, tant en acusació com en defensa, i ordena que el respectin sota pena de la seva gràcia.*

Cabanes 188.

## 17

1234, abril, 6 · Osca.

*Jaume I, als veguers i batlles de Barcelona i de Vilafranca. Com ha estat al monestir de Sant Cugat i en Pere, abat, i els monjos li han demostrat que mai no havien pagat lleuda pel bestiar propi del monestir quan el venien, ni d'altres béns, i li han pregat que se'ls respecti aquest costum, els ordena que no els hi demanin ni els facin greuges. D'aquesta concessió en resten exclosos els béns dels pagesos vassalls del monestir.*

Cabanes 199.

## 18

[1235], setembre, 30 · setge de Montcada.

*Jaume I, als jueus i sarraïns de Saragossa i el seu bisbat. Com el bisbe de Saragossa es queixa perquè no li donen delmes de les seves possessions, i en judici es va declarar el contrari, els ordena sota pena de la vida i dels béns que els paguin. També mana al merí de Saragossa que els obligui a pagar-ne.*

Cabanes 221<sup>12</sup>.

## 19

[1236], abril, 14 · Osca.

*Jaume I, a Juan Don Fort, merí de Saragossa. Li ordena que obligui els sarraïns de la ciutat perquè paguin el delme al bisbe de Saragossa, segons el que està disposat abans per ell, i castigui els que es neguin d'igual manera que abans.*

Cabanes 234<sup>13</sup>.

## 20

[1238, setembre, 30 · (abans) · ]?.

*Jaume I, als homes de Morera i altres habitants dels termes del monestir de Scala Dei, i forasters que hi tenen propietats. Els ordena que no venguin ni alienin cap possessió a religiosos ni nobles, perquè veu el monestir gravat per terres que tenen i con-*

12. El data CANELLAS, *op. cit.*, doc. 61.

13. El data CANELLAS, *op. cit.*, doc. 62.

*reen religiosos, que no paguen els drets i serveis que abans rebia el rei i va cedir al monestir. Qui ho contrariï, pagarà igual els serveis que donava per l'heretat abans de vendre-la.*

Cabanes 274<sup>14</sup>.

## 21

1239, setembre, 9 · Montpeller.

*Jaume I, als habitants de la Vall d'Aran. Com li són molt fidels i no volen altre senyor que ell, els atorga que no cedirà el senyoriu a ningú. A més, tot i que necessita un ajut de 15.000 sous, segons els va dir per carta, es conforma per gràcia seva amb els 11.000 que li han promès, i es queda pagat d'ells. Ordena que els lliurin sense retard a Pere de Sant Meliò, amb el dret d'ostalatge.*

Cabanes 299.

## 22

1241, febrer, 25 · Girona.

*Jaume I, a tots els seus súbdits. Com el rei ha d'eliminar totes les coses contràries al bé públic, i conservar només les útils, vist que l'avarícia dels jueus és molt gran amb els que reben en préstec els seus diners, pels quals exigeixen enormes usures, malgrat que no els vol treure el permís de fer préstecs, perquè és útil i favorable als cristians, si que vol posar mesura a la seva voracitat. Cap jueu podrà rebre més de 4 diners al mes per lliura (4 sous l'any), perquè el capital augmenti 1/6 part l'any, sense importar el capital, el moment de pagar, si hi ha contracte escrit, si hi ha penyora o no. En cas d'haver penyora que doni un rendiment, aquest val com a pagament del rēdit, i si supera el seu import se n'ha de tornar la diferència. De cap manera es podran demanar usures de les usures. Cada jueu ha de jurar que ho complirà davant de notari, que ha d'aplicar dit reglament, i cada contracte ha de portar dos testimonis que coneguin els atorgants. Si en préstec es donen coses a pes o mesura, s'han de pagar en espècie, però si es vol pagar en diners s'ha de donar un preu just. En fer els contractes els notaris han de mirar que no hi hagi frau, o ho han de comunicar al jutge i veguer, i abans de fer el contracte han de jurar que no faran frau, i han de fer constar el capital i la usura, o perdran l'ofici. Tot jueu que demani o rebi més del compte perdrà el deute, la meitat per a l'acusador del frau, i l'altra per al rei. Aquesta pena es cometrà cada vegada que es contrariï aquest manament. En cas de discòrdia sobre el capital o pagaments, el jutge interrogarà cristià i jueu, i si són d'acord respectarà el que diguin, però en cas de desacord el cristià ho ha de provar amb dos o tres testimonis, jueus o cristians, però el jueu els ha de dur tots cristians. En cas de dubte, s'aplicarà la usura màxima de quatre diners per lliura, que es farà*

14. No porta data, però la fórmula del títol reial fa que sigui anterior a 1238 i posterior a 1230.

*extensiva a préstecs anteriors. Els jueus han de prestar jurament per la llei de Moisès i els deu manaments, davant de jutge en cort, segons costum de Barcelona. Aquesta normativa s'envia a tots els dominis reials, i ordena a tothom que la respecti. El testimoni que no digui la veritat serà castigat com a falsari.*

Cabanes 323.

## 23

1241, febrer, 25 · Girona.

*Jaume I, al justícia de València. Com no té la fórmula del jurament dels jueus que fan plets amb cristians segons el fur de València, l'hi envia. Després de cada jurament venen les malediccions.*

Cabanes 324.

## 24

[1241, febrer, 25] · Girona.

*Jaume I, als justícies, batlles, cort, jutges, alcaits, jurats, escrivans i altres càrrecs públics de Catalunya i l'Aragó. Confirma les ordinacions sobre les usures dels jueus, els ordena que les facin llegir en públic i registrar al llibre de furs, i del jurament que han de fer [en dona el text perquè] s'enregistri als llibres dels seus costums o furs.*

Cabanes 325<sup>15</sup>.

## 25

1241, maig, 23 · Montpeller.

*Jaume I, al jutge i cort de Girona. Com li han fet preguntes sobre un jueu que dona un capital de 100 a un cristià en préstec, i n'ha rebut 150 per usures, i ara vol recuperar el capital. Com el cristià no pot pagar-li, li diu que es posi d'acord amb un altre jueu que els hi deu. Aquest ho fa mitjançant document, i recupera el document del primer jueu. Ara per estatut el cristià li diu al segon jueu que, en pagament del doble, per 50 li ha de tornar l'instrument. I un cas semblant. El rei declara que en tots dos cassos pagant 50 el deutor ha de recuperar el document que es podrà provar que procedia del seu primer deute, perquè vol que el seu estatut digui que entre el capital i usura d'un o de més, en pagar el doble, el document s'ha de tornar al creditor.*

Cabanes 328.

15. El data J. CARUANA, "Las adiciones al Fuero de Teruel", *Anuario de Historia del Derecho Español (AHDE)* 25, 1954, p. 685. El text sembla incomplet o parcialment corrupte.

## 26

1241, setembre, 13 · Barcelona.

*Jaume I, als seus veguers, batlles i altres funcionaris i súbdits. Alguns s'obliguen als deutes o fermances, siguin cristians o jueus, sense la fermança i obligació de les dones, i elles es reserven tots els béns dels marits, tot i que en sobri per a la dot o esponsals. Per tant, no poden reservar-los tots, sinó que s'ha de fer una valoració de béns mobles i pagar la dot i esponsals, i si no hi ha prou amb els mobles que es completi amb immobles, a elecció seva. És vàlid per a viles i llocs de reialeng, car a les altres vol que la dot es cobri amb béns immobles, car els mobles seran per pagar a jueus i altres creditors tots els deutes, i si cal també amb immobles.*

Cabanes 331.

## 27

1243, març, 18 · Lleida.

*Jaume I, als veguers, batlles, corts i altres lloctinents seus. Com ha de defensar les cases religioses, els ordena no permetre que cap vassall de Poblet sigui penyorat ni detingut per cap crim o delictes mentre vulgui respondre qualsevol demanda sobre el mateix davant de jutge. Ordena a tothom respectar-ho, sota pena de 200 morabatins.*

Cabanes 370.

## 28

1242, abril, 18 · Monreal.

*Jaume I, a Sancho de Alfajarín, batlle reial a Saragossa. Li ordena que pagui al capítol de Sant Salvador el delme dels quinze cafissos de blat que rep el salmedina a l'almudí.*

Cabanes 351.

## 29

1243, [novembre, 1] · castell de Xàtiva.

*Jaume I, al jutge, alcaits, jurats i tot el consell de Terol. Com és just tant per als menors com per als majors, els ordena que al fur s'inclogui el jurament de calúmnia, de manera que en començar el plet el demandant juri que demana la veritat, i el defensor també ha de jurar que la defensarà.*

Cabanes 384<sup>16</sup>.

16. El document no porta data, que ha estat deduïda a partir de les dades aportades per J. MIRET I SANS, *Itinerari del rei Jaume I el Conqueridor*, Barcelona 1918, i amb els complements de R. CHABÁS LLORENS, "Notas cronológicas del reinado de Don Jaime I de Aragón", *El Archivo*, vol. 7, pp. 238-248 (que recull MIRET I SANS com a "Llista de Sojorns de Jaime I desde 1217 a 1257", al seu *Itinerari...*, pp. 568-573); H. GARCIA, "Glosses a l'itinerari de Jaume I el Conqueridor de Miret i Sans", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* 15, 1934, pp. 154-155; JM. GUAL LÓPEZ - J.

## 30

1244, agost, 14 · València.

*Jaume I, al veguer i prohoms de Barcelona. Ha fet constitució amb acord del seu consell i ordena que la copien al llibre escaient. Com molts temeraris prenen donzelles i filles de prohoms per unir-s'hi en matrimoni tot seduïnt-les, disposa que qui casi sense consentiment del pare, mare, tutor o curador, o parents a manca dels anteriors, o es deixa raptar o fuig amb algú, no succeirà mai en els béns del pare o mare. El raptor serà castigat amb l'exili perpetu.*

Cabanes 392.

## 31

1245, juny, 19 · Tarragona.

*Jaume I, a l'infant Ferran. Ordena que els homes d'Ambel i altres llocs del Temple no paguin lleuda o peatge pel ferro ni altres coses per vendre dins del regne, encara que no siguin mercaders o revenedors. En cas de dubte les parts compareixeran davant seu i ell resoldrà.*

Cabanes 410.

## 32

1246, gener, 12 · València.

*Jaume I, a tothom a qui es presenti. Els ordena que als homes del Temple, tant jueus com cristians o sarraïns, que no siguin mercaders no se'ls demani peatge ni lleuda, vella ni nova, per cap cosa o mercaderia que portin o facin portar per vendre.*

Cabanes 418.

## 33

[1246], juny, 19 · Barcelona.

*Jaume I, a Jofre de Rocabertí. Li prohibeix donar préstecs dintre del castell de Lers ni rebre'l per una quantitat major.*

ARB, Jaume I, Cartes reials, caixa 1, núm. 93 (còpia del mateix any en pergami)<sup>17</sup>.

ZAFRA SERRANO, "Nuevas aportaciones al itinerario de Jaime I el Conquistador", a *X Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Jaime I y su época I-III*, Saragossa 1982, vol. III, pp. 81-88; P. LÓPEZ ELUM, "Problemas de datación en los documentos de Jaime I (1239-1261)", a *Homenatge al Dr. Sebastià García Martínez I-II*, València 1988, vol. 1, pp. 63-72.

17. Aquesta lletra i la següent han estat datades a partir del document en què es contenen, tot ell d'agost del 1246.

Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, Mayoricharum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montis Pesulani, viro nobili et dilecto / Iaufredo de Rochabertino, salutem et dilectionem.

Rogamus et prohibemus vobis quod aduch non mutuetis in castro de Lerz nec illud pro maiori quan/titate recipiatis.

Data Barchinone, XIII<sup>o</sup> kalendas iulii, [anno Domini M<sup>o</sup> CC<sup>o</sup> XL<sup>o</sup> sexto].

## 34

[1246], juny, 19 · Barcelona.

*Jaume I, a Ermengol de Cervià. Li prohibeix vendre o empenyorar a ningú el castell de Lers ni res dels de Cervià ni Rocabruna.*

ARB, Jaume I, Cartes reials, caixa 1, núm. 93 (còpia del mateix any en pergami).

Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, Mayoricharum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montis Pesulani, dilecto suo Ermen/gaudo de Cerviano, salutem et gratiam.

Dicimus, mandamus et prohibemus vobis quod non vendatis vel impignoretis alicui castrum / de Lerz nec aliquid de castro de Cerviano nec de Rochabruna.

Data Barchinone, XIII<sup>o</sup> kalendas iulii, [anno Domini M<sup>o</sup> CC<sup>o</sup> XL<sup>o</sup> sexto].

## 35

1246, agost, 5 · València.

*Jaume I, al papa Innocenci, amb la deguda reverència i honor. Com ha rebut una carta seva sobre el fet que li ha valgut l'excomunicació (en què de cap manera volia incórrer, i amb l'ajut de Déu i del mateix papa se'n vol lliurar), tot i que algunes paraules siguin dures, accepta la penitència com a fill obedient, després d'haver-li enviat frare Desideri, penitenciari seu. En atenció a la bona voluntat que sempre ha tingut amb l'Església, li prega que l'absolgui, car mai no farà cas de les males persones que volen que vagi contra ell. Ha de creure el que li dirà frare Andreu, bisbe de València, i dit frare penitenciari, de part seva.*

Cabanes 432.

## 36

1247, juny, 7 · València.

*Jaume I, al veguer, nobles i magnats i lloctinents, i a tot el poble de la ciutat i illa de Mallorca. Com sempre vol fer coses en honor de la fe i religió catòlica, els fa saber que, amb el consell de Nuno Sanç i altres prohoms, mitjançant una constitució recentment promulgada, ha disposat que a prop del monestir de frares Predicadors de Mallorca no gosin habitar meretrius en una zona que delimita. Dites dones que es prostitueixen als homes per diners o forniquen en públic podran ésser acusades per*

*tothom. El municipi havia de respectar la constitució i fer-la complir, i fer expulsar dites dones, però no ho ha fet. Con no pot permetre aquest estat de coses, ordena que si algú té o acull a casa seva prostitutes incorrerà cada vegada en una pena de 50 sous, i ella a més en serà expulsada. Ordena que tothom ho respecti, o cercarà un càstig més dur.*

Cabanes 461.

## 37

1247, juliol, 30 · Osca.

*Jaume I, als majordoms, barons, donats i cavallers, merins, justícies, savalmedines i jurats, burgesos, clergues, religiosos i altres cristians, jueus i sarraïns de l'Aragó, i veguers, batlles i procuradors de Catalunya. Encara que ha de fer augmentar i estimar tots els llocs dels eclesiàstics, té una especial predilecció per l'orde del Temple, per això els ordena que, de totes les collites i rendes que rep, tant de l'Aragó com de Catalunya, siguin les que siguin, n'han de donar una desena part al Temple, o bé s'han de posar d'acord amb dit orde perquè no ho reclami al rei. Si se n'han retingut alguna part, l'han de pagar immediatament. El procediment serà treure primer el delme eclesiàstic d'aquelles rendes, i de la resta n'ha de rebre el Temple la desena part abans que cobri ningú més. Els frares podran prendre penyores per garantir el pagament de dita desena part, i els funcionaris reials els han d'ajudar, o rebran una pena de 1.000 auris.*

Cabanes 468.

## 38

1247, agost, 9 · Lleida.

*Jaume I, a Artal de Foces, veguer de Catalunya, i als altres veguers. Com li ha consultat com havia d'actuar en dos afers, li respon que si a ell, sotsveguers, família o saigs els fan alguna injúria corporal els homes de viles o llocs, n'han de respondre davant d'ell. Si els vassalls de Gastó, per deutes o altres reclamacions de pau i treva han de respondre a homes de reialeng o de religiosos, quan aquests ho exigeixin cal notificar-ho al batlle de Gastó perquè en 20 dies respongui al reclamant. Un cop passats, tindrà competència i podrà jutjar, i citar a qui calgui, encara que siguin cavallers seus. Així vol que s'interpreti el privilegi atorgat a Gastó de Montcada.*

ARB, Jaume I, Cartes reials, caixa 2, núm. 82, f. 1-1v (còpia del XIII).

Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et / Urgelli, et dominus Montis Pessulani, dilecto suo Arnaldo de Fossibus, vicario / Cathalonie, et ceteris vicariis ibi constitutis et constituendis, salutem et g[ratia]m.

Quia super quibusdam capitulis, qualiter circa ea vos agere debeatis, vestra nos / duxit discretio consulendos, vobis taliter respondemus, quod si vobis vel vestris /

subvicariis aut familie vestre sive vestris sagionibus ab hominibus civita/tum vel villarum vel etiam aliunde infra vestre vicarie terminos constitutis / fit iniuria corporalis sub vobis vel vestris subvicariis, de dicta iniuria / respondeant et teneantur respondere. Ad secunde consultationis capitulum simi/liter respondemus vobis quod si homines de terra Gastonis pro debitis aut / aliis querimoniis pacis et treugarum nostris aut religionum sive clericorum / hominibus teneantur, et super hoc vos a dictis hominibus nostris aut re/ligionum sive clericorum fueritis requisitus quod eis inde iustitiam facia/tis, vos baiulo Gastonis per litteras vestras aut certos nuntios nun/tietis quod intra XX dies satisfieri faciant querelanti. Et, si infra /f. 1v/ dictos XX dies continuos predictis querelantibus satisfieri non fecerint, / vos deinde de dicta querimonia premissis a vobis legitimis citationibus cognos/catis. Et quod iudicaveritis executioni mandetis. Ita enim privilegium quod Gasto/ni, vicecomiti bearnensi et domino Montis Chateni, concessimus interpretatur et / volumus observari.

Data Illerde, quinto idus augusti, anno Domini millesimo / CC<sup>o</sup> XL<sup>o</sup> septimo.

### 39

1247, agost, 15 · Lleida.

*Jaume I, a Artal de Foces, veguer de Catalunya, i als altres veguers. Com li ha consultat com havia d'actuar en dos afers, li respon com abans. Afegeix que sobre els robaris i homicidis fets per cavallers i homes de Gastó ha d'exercir la seva jurisdicció. Així vol que s'interpreti el privilegi atorgat a Gastó de Montcada.*

ARB, Jaume I, Cartes reials, caixa 2, núm. 78, f. 8-8v (còpia del XIII incompleta); Cancelleria, reg. 24, f. 90 (còpia del XIV).

Iacobus, / Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montis Pessulani, dilecto suo / Artaldo de Fossibus, vicario Cathalonie, et ceteris vicariis ibi constitutis et constituendis, salutem et / gratiam.

Quia super quibusdam capitulis, qualiter vos agere debeatis, vestra nos discretio duxit consulendos, / vobis taliter responderemus, quod si vobis vel vestris subvicariis aut familie vestre sive vestris sagionibus / ab hominibus civitatum vel villarum vel etiam aliunde infra vestre vicarie terminos constitutis fit iniuria / corporalis sub vobis vel vestris subvicariis, de dicta iniuria respondeant et teneantur respondere. Ad secunde / consultationis articulum similiter respondemus vobis quod si homines de terra Gastonis pro debitis aut aliis queri/moniis pacis et treugarum nostris aut religionum sive clericorum hominibus teneantur, et super hoc vos a / dictis hominibus nostris aut religionum sive clericorum fueritis requisitus quod eis inde iustitiam faciatis, vos / baiulo Gastonis per litteras vestras aut certos nuntios nuntietis quod infra XX dies continuos de / plano sine firmamento et strepitu iudiciario satisfieri faciant querelanti. Et si infra dictos viginti / dies continuos predic-

tis querelantibus satisfieri non fecerint, ut superius continetur, vos deinde de dicta querimonia / premissis a vobis legitimis citationibus cognoscatis. Et quod iudicaveritis executioni mandetis. Super / roberiis vero notoriis aut manifestis et homicidiis commissis a militibus vel aliis hominibus de terra / Gastonis, dicimus quod vos, non obstante dicto privilegio, ita vestra iurisdictione utamini<sup>18</sup>, sicut in quedam / vicarie vestre loco alio uti consuevistis. Eodem modo declaramus et dicimus de militibus qui in terra / Gastonis suam maiorem mansionem licet ibi aliquando comorentur, quod vos iurisdictione vestra in quolibet / casu comuniri contra eos sicut contra alios milites aliunde uti potestis. Ita enim sicut hic declaratur / privilegium quod Gastoni, vicecomiti biarnensi et domino Montis Catheni concessimus debere intelligi de/claramus.

Data Illerde, XVIII<sup>o</sup> kalendas septembris, anno Domini M<sup>o</sup> CC<sup>o</sup> XL<sup>o</sup> septimo.

## 40

1249, abril, 7 · València.

*Jaume I, a Galcerà de Lacera, Jaume Gerard, Berenguer Durfort i Arnau de Sanaüja.*

*Vol que al llarg de l'any exerceixin l'ofici de paers de Barcelona, en profit de la ciutat i els afers comuns, segons el manament i la llicència reial. Els permet nomenar consellers per exercir el poder i governar, i ells o el veguer els podran forçar a acceptar el càrrec.*

Cabanes 485<sup>19</sup>.

## 41

[1249], desembre, 6 · Terol.

*Jaume I, al justícia, jurats i prohoms de Morvedre. Ha vist Sanç Sapata, enviat seu, i els agraeix el seu missatge per la confiança i fidelitat que li tenen. L'infant de Portugal l'enreda, car ja li ha ordenat dues vegades donar-li potestat dels castells que té en feu, i no ho fa, ni respecta el que havien convingut. Li van fer homenatge per ordre reial amb la condició de respectar els pactes amb el rei, i com l'infant no ho fa, no li han d'obeir. Els ordena que creguin Guillem de Montcada, que els dirà*

18. Des de -mini fins al final de la lletra falta a la Carta reial núm. 78.

19. HUICI i CABANES la daten el 16 de març. Per a la confusió de dates, és ben clara l'advertència de JM. FONT I RIUS, *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya Medieval*, Barcelona 1985, pp. 647-648, notes 28 a 30. El text llatí és a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona, *Liber Diversorum* I, f. 246 (còpia del XVII), i va ésser publicat per A. PI I ARIMON, *Barcelona antiga y moderna* I-II, Barcelona 1854, vol. I, p. 130, mentre que HUICI i CABANES reproduïxen una altra versió, parcialment en català, editada ja per A. DE CAPMANY Y DE MONTPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona* I-II, Madrid 1779, vol. II, p. 357, a partir d'una font avui segurament perduda.

*coses de part seva, car des de que els va poblar els vol fer coses profitoses i els vol defendre.*

ARB, Jaume I, Cartes reials, caixa 1, núm. 9 (final) i 100 (inici) (còpia del XIII)<sup>20</sup>.

Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montis Pessulani, fidelibus suis / iustitie, iuratis, probis hominibus et toti universitati Muriveteris, salutem et gratiam.

Vidimus / Santium Zabata, quem ad nos misistis, et regratiamur vobis de hiis que per ipsum nobis dicere / transmisistis et semper habuimus fiduciam in vobis et habemus quod sequemini viam nostram in / omnibus, sicut fideles homines, et bene potestis intelligere quod infans Portugalie false / se habet erga nos, et sic non debetur, quia cum nos iam bis mandaverimus sibi quod daret / nobis potestatem de castris que pro nobis tenet, noluit facere illud nec servat nobis pactiones / que sunt inter nos et ipsum, immo contra pactiones et instrumenta que sunt inter nos et ipsum ve/nire cotidie non veretur. Et bene scitis quod de mandato nostro fecistis ei homagium quod / servaretis ei pactiones que sunt in cartis inter nos et eum factis, tenentibus nobis ipsas cartas / pre manus et ex quo ipse non servat nobis ipsas pactiones, vos non tenemini eidem servare nec / [istas nec] ali[as a]liquas pacti[ones]. Et mandamus vobis firmiter quatinus credatis dil[ecto nostro] /100/ Guillermo de Montecatheno de hiis que vobis dixerit ex parte nostra et ea fideliter, sicut de vobis confidimus / compleatis. Quia ex quo Deus voluit quod nos popularemus vos in isto loco, ibi vos / tenere volumus et voluntatem habemus faciendi vobis semper bonum et profituum, et vos in / vestris possessionibus deffendere et iuvare.

Data Turolii, VIII<sup>o</sup> idus decembris, [era M<sup>a</sup> CC<sup>a</sup> LXXX<sup>a</sup> septima].

#### 42

[1249], desembre, 13 · Terol.

*Jaume I, al justícia, jurats i prohoms de Morvedre. Ha vist Sanç Sapata, enviat seu, i els agraeix el missatge que li porta. Confia que sempre l'obeiran com a vassalls fidels. Els envia Guillem de Montcada, i els ordena que obeeixin el que els dirà de part seva.*

ARB, Jaume I, Cartes reials, caixa 1, núm. 100 (final) (còpia del XIII).

20. Aquesta carta i la següent no van datades, però l'itinerari de MIRET permet situar Jaume I aquest mes a Terol (entre Villarquemado i Morella), i aquesta cronologia és encara més certa perquè les cartes fan referència als conflictes amb l'infant Pere de Portugal arran de l'expulsió general de musulmans valencians després de llur revoltament.

Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montis Pessulani, fidelibus / suis iustitie, iuratis, probis hominibus et toti universitati Muriveteris, salutem et gratiam. /

Vidimus Santium Zabata, quem ad nos misistis, et regratiamur vobis de hiis que per eum nobis / dicere transmisistis, et bene confidimus de vobis quod semper sequemini viam nostram sicut deb[etis, tanquam] / fideles homines. Nos etiam mittimus ad vos dilectum nostrum Guillerum de Montecatheno, et rogamus et / mandamus vobis quod credatis idem de omnibus que ipse vobis dixerit ex parte nostra et ea fideliter / compleatis.

Data Turolii, idus decembris, [era M<sup>a</sup> CC<sup>a</sup> LXXX<sup>a</sup> septima].

## 43

[1250], abril, 7 · Morella.

*Jaume I, al veguer i batlle de Barcelona i homes de Molins de Rei. Els ordena que no prenguin penyores ni agreugin ningú que per voluntat pròpia vagi a moldre als molins de Guillem de Cervelló.*

Cabanes 527<sup>21</sup>.

## 44

1250, juny, 19 · Saragossa.

*Jaume I, als batlles, justícies, cortis, paers i súbdits que rebin la carta. Com ha vist i sap que el fet d'armar naus de corsaris causa perjudicis als seus dominis, ordena taxativament que no es permeti a cap corsari ni a altres persones armar naus contra estrangers.*

Cabanes 538.

## 45

1251, juliol, 31 · Lleida.

*Jaume I, al batlle de Prats. Li ordena que en nomenar un nou saig li faci jurar a l'abat de Sant Pere de Camprodon que li donarà cada any 90 sextaris rasos de blat i 160 d'avena amontonats, rebedors, a mesura de Prats, portats al monestir sense despeses de l'abat, tal com diu al pacte entre el rei i l'abat. Dit jurament s'haurà de fer cada vegada que canviïn els saigs o abats.*

ARB, Monacals, Sant Pere de Camprodon, perg. 70 (original).

21. Datada a partir de l'obra de MIRET, amb una font arxivística que copia la carta el 19 d'abril de 1250.

Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montis Pesulani, / fideli suo baiulo de Pratis, presenti, et futuris, salutem et gratiam.

Mandamus vobis firmiter et districte / quatinus saiones presentes et futuros, quando constituti fuerint, faciatis et, si necesse fuerit, compella/tis iurare religioso viro abbati Campi Rotundi ut eidem abbati solvant annis sin/gulis nonaginta sestarios rasos frumenti receptibile et centum sexaginta sestarios / avene cumulos recipientes, ad mensuram de Pratis, portatos apud monasterium Campi / Rotundi sine missionibus abbatis predicti, et expensis, sicut in instrumento compositionis facto inter nos / et predictum abbatem plenius continetur, et ad prestandum iuramentum predictum compellatis saiones prefati / loci quotienscumque saiones vel abbates mutabuntur, quocumque modo mutantur.

Data Ilerde, / pridie kalendas augusti, anno Domini M<sup>o</sup> CC<sup>o</sup> L<sup>o</sup> primo.

## 46

[1251], agost, 2 · Lleida.

*Jaume I, a l'infant Pere de Portugal. Li ordena que no permeti cap impediment ni greu-ge al monestir de la Real de Mallorca per l'aigua que passa per la granja de Sant Llorenç. Com és propietat del monestir, ha de seguir el seu curs com era costum.*

Mora - Andrinal, *Diplomatari...*, p. 274<sup>22</sup>.

## 47

1251, setembre, 28 · Osca.

*Jaume I, al batlle, cort i jurats de València. Els ordena que no obliguin cap cristià a pagar usures a uns altres cristians.*

Cabanes 584.

## 48

1251, novembre, 25 · Saragossa.

*Jaume I, al majordom, merins, justícies, salmedines, jurats, sobrejunters, junters i funcionaris seus. Com ha de defensar els Templers, vassalls i béns seus, els diu que els ha atorgat el seu guiatge i salvaguarda especial, per tant no els han d'agreuja, sinó que els han de donar el seu ajut i protecció, car són lliures de tot servei reial o veïnal. El mateix s'ha d'aplicar als que foren vassalls del Sant Redemptor. Ordena a tothom respectar-ho, sota pena de 200 peces d'or.*

AHN, OOMM, carp. 585, perg. 104 (original).

22. MORA i ANDRINAL daten la carta el 1255, car la font de la mateixa és una còpia del 1256, però és preferible la data de 1251, segons l'itinerari de MIRET, en vida encara de l'infant Pere de Portugal, abans que ja figuri com a mort el maig de 1255.

Iacobus, Dei gratia rex Aragonie, Maioricarum et Valentie, comes Barchinone et Urgelli, et dominus Montis Pesulani, fidelibus suis / maioridompno, merinis, iustitiis, çavalmedinis, iuratis, superiunctariis, iunteriis et omnibus aliis subditis nostris / ad quos presentes pervenerint, salutem et gratiam.

Cum fratres militie Templi et omnes homines et res eorundem super omnes / alios nostri regni religiosos teneamur diligere, deffendere tanquam res proprias et iuvare et eis omnia iura sua illibata ser/vare, vobis universis et singulis dicimus firmiter et mandamus quatenus homines Sancti Redemptoris, quos ad dominium fratrum / spectant iure pleno et quos in nostro speciali guidatico, protectione, emparantia, custodia et comanda recipimus cum hac carta, eos / non gravetis nec impediatis in aliquo vel res eorum, immo eos cum omnibus rebus suis ab omnibus malfactoribus emparetis, protegatis, / diligatis et tanquam nostra propria deffendatis, non exigentes ab eis neque compellentes eos ad res eorum ad aliquid dandum, peitan/dum, serviendum in regali servitio vel vicinali. Volumus etiam et mandamus firmiter et districte quod si aliqui homines iure / tenuerint vel possederint domos, campos, vineas seu possessiones aliquas que sunt vel fuerunt Sancti Redemptoris pro illis / possessionibus serviant fratribus Templi secundum conventiones aut condiciones que sunt vel fuerunt inter predictos homines / Sancti redemptoris et homines nostros super predictis hereditatibus et possessionibus universis. Si quis autem contra predictam cartam venerit, iram et indignationem nostram et penam ducentorum aureorum, dampno illato primitus restituto, se noverit / incursum.

Data Cesarauguste, VIIº kalendas dezembris, anno Domini millesimo CCº Lo primo.

## 49

1252, octubre, 26 · Barcelona.

*Jaume I, a Guillem de Rocafull, lloctinent seu, als cònsols, a Ramon de Conques, batlle, i als prohoms de la cort de Montpeller. Ordena que tractin bé, sense molèsties ni greuges, els jueus que hi visquin, amb els seus béns, i no permetin que ningú els agreugi ni els faci danys personals o en els béns. Si algun jueu presenta una demanda per dits fets, li han de fer justícia.*

Cabanes 611.

## 50

1253, gener, 17 · Perpinyà.

*Jaume I, al batlle i prohoms de Puigcerdà i Vilafranca de Conflent. Els ordena que els vassalls del monestir de Sant Miquel de Cuixà que els hagin fet a ells jurament de fidelitat no rebin el seu suport en contra de l'abat del monestir fins que no siguin residents a Puigcerdà o a Vilafranca.*

Cabanes 614.

## 51

1254, gener, 3 · Perpinyà.

*Jaume I, als veguers i batlles de Vilafranca de Conflent, a tots els dels seus dominis, i als seus súbdits. Els ordena que respectin els privilegis atorgats als homes de Vilafranca de Conflent, que són francs de cugúcia i intèstia i altres. També han de presentar plets de deu en deu dies, i poden prendre penyores per deutes si les reclamen tres vegades davant del veguer de Conflent. Poden fer una fira de nou dies a Sant Martí, i tenen pastures per al bestiar gros i menut als dominis reials, a més que poden fer corts a llocs sense pastura. Tanmateix, no han de perjudicar els homes de Salses i es manté per sempre l'herbatge que rep el rei al terme de Salses.*

Cabanes 634<sup>23</sup>.

## 52

[1254,] gener, 26 · Barcelona.

*Jaume I, a Tomàs de Sant Climent, batlle de Lleida. Si Saurina de Marcoval prova que, mentre volia fermar en dret que atendria la reclamació de l'abat de Poblet, dit abat ha pres possessió de la torre d'Ibn Ganie, i no vol rebre la ferma, li ordena que li torni la possessió de la torre, a menys que l'abat provi que n'havia pres possessió per culpa de Saurina abans de prometre aquesta la ferma de dret.*

Cabanes 641<sup>24</sup>.

## 53

1254, març, 28 · Sogorb.

*Jaume I, als lloctinents seus al Regne de València, alcaits, batlles, justícies, funcionaris i súbdits. Com s'ha de pagar a l'Església el delme de totes les collites, i alguns no ho fan bé, uns se'n queden una part, altres deixen que se la mengi el bestiar, altres posen qüestions indegudament sobre les olives, les vinyes i altres afers pels quals l'Església resulta perjudicada, ordena que no es permeti llevar el gra o llegums de les eres sense la presència dels encarregats de cobrar el delme, si aquests no se'n van conscientment, i que es pagui el delme íntegre de les olives, blat, verema, lli, cànem i hortalises, animals i totes les coses que hi ha a terra culta i erma, poblada o no, sense frau. Les normes o decisions en contra les anul·la i prohibeix que es facin des d'ara.*

Cabanes 643.

23. Original desconegut; ed. ALART, vol. 1, doc. 209.

24. CABANES la data el mes de febrer per una errada.

## 54

[1254, setembre, 24 · Barcelona] (aprox.).

*Jaume I, al veguer de Besalú. Li ordena obligar na Jusiana, vídua de Pere de Cervera, a donar-li terços i lluïsmes a Guillem Ponç de Besalú per les obligacions fetes pel difunt Ponç de Cervera sobre Castellfullit i el castell de Montagut, segons el document que li ha fet, malgrat la concessió abans esmentada.*

ARB, Jaume I, Cartes reials, caixa 1, núm. 113 (còpia coetània)<sup>25</sup>.

Iacobus, Dei gratia rex Aragonum, et cetera, vicario Bisullduni, salutem et gratiam.

Mandamus vobis firmiter et districte quatenus compellatis dominam Iusianam, uxor quondam / Petri de Cervaria, ad prestandam tertiam et laudismia Guillermo Pontii de Bisulduno de omnibus / obligationibus factis eidem domine Iusiane a Pontio quondam de Cervaria de Castro Follito et de / castro de M[o]nte Acuto et de omnibus aliis honoribus et feudis et de omnibus aliis, / sicut melius et plenius continetur in cartas quas fecimus dicto Guillermi Pontii de predictis tertiis et laudismiis [ex]igendis, non obstante aliqua carta domine Iusiane ex parte nostra eidem / concessa, q[ui]a semper i[n]telleximus et adhuc intelligemus quod dictus Guillelmus habet plenum / ius exigendi tertia et laudismia a domina Iusiana supradicta, ut superius / dictum est, et eidem Guillermo Pontii ex parte nostra est concessum.

## 55

[1255,] maig, 13 · Saragossa.

*Jaume I, a Guillem de Rocafull, lloctinent a Montpeller. Li ordena pagar a Guillem de Cardellac 3.000 sous melgoresos, assignats sobre les rendes de Lates o altre lloc del senyoriu de Montpeller, on ell vulgui. Que no el desobeeixi, tot i que n'ha fet altres assignacions.*

Cabanes 963<sup>26</sup>.

## 56

[1255,] juny, 30 · Tarassona.

*Jaume I, a Berenguer de Tornamira, lloctinent a Mallorca. Li ordena que de les primeres rendes que cobri pagui al bisbe de Mallorca i als altres marmessors del testament*

25. No va datada, però cronològicament no pot ésser molt lluny d'un document atorgat a Barcelona el 24 de setembre de 1254, pel qual Jaume I reconeix que na Jusiana, vídua de Pere de Cervera, ha fermat l'obligació que té en els seus béns per dot i esponsals, i per l'usdefruit que té del seu castell, i ordena a tothom respectar-ho. Cf. ARB, Jaume I, Cartes reials, caixa 1, núm. 74.

26. No porta any, i ha estat datada a partir de l'itinerari de MIRET.

*de l'infant Pere de Portugal 20.000 sous reials de València, o bé els faci una assignació sobre dites rendes. Com s'ha d'acomplir la darrera voluntat de l'infant, vol que no hi faci cap canvi.*

Cabanes 677<sup>27</sup>.

57

1255, novembre, 3 · Saragossa.

*Jaume I, als paers i prohoms de Lleida. Ha escoltat els seus enviats Ramon Pere, Tomàs de Sant Climent, Bertran de Solanelles i Bernat de Carrera, que li han proposat afers de la ciutat. Ordena la modificació de la divisió de penes de diversos establiments tal i com són a Saragossa: del ban per extracció del coltell el rei es reservarà el terç i dues parts el comú, amb clam o sense; i el mateix s'aplicarà al ban per pesos i mesures, i al d'anar de nit. Serà per al comú íntegrament el ban sobre mesures, séquies, llançar aigua de nit al carrer i encendre canela als que no van al consell. També els atorga llicència per treure, disminuir, augmentar i canviar dits bans o establiments. I disposa que els pregons es facin, segons era costum, en nom i per manament de la cort, els paers i prohoms de la ciutat.*

Cabanes 688.

58

1255, novembre, 3 · Saragossa.

*Jaume I, a la cort, paers i prohoms de Lleida. Per evitar la dolenteria dels homes i ajudar les persones senzilles i desvalgudes, disposa normes sobre el tractament de causes judicials. Tota causa tractada a la cort tindrà un termini de sis dies per respondre-la després de la presentació de la denúncia, i en 40 dies s'haurà de sentenciar, si no en fa reserva el jutge. El dia següent de respondre la denúncia s'han de proposar les excepcions de cada part a la causa, i no més tard, si no és una excepció escaient i es jura que es desconeixia en respondre la denúncia. Malgrat uns establiments en contra, podrà participar qualsevol advocat, però ha de jurar cada any davant de la cort i els prohoms que no al·legarà cap difugi, malícia o calúmnia, o no serà admés. No podrà rebre cap pagament de salari o premi per la defensa o acusació fins que la causa acabi per sentència o acord, si no queda acordat per compromís entre les parts, i llavors per cap motiu es podrà impedir o retrasar dit pagament.*

Cabanes 691.

27. Original desconegut; ed. VILLANUEVA, vol. 21, p. 269-270. Però porta la data com a *julii*, mentre que HUICI la transcriu *iunii*. Segons l'itinerari de MIRET Jaume I va ésser a Tarassona entre el 24 i 25 de maig.

## 59

1256, juliol, 26 · València.

*Jaume I, al batlle i justícia de València. Com ha sabut que els llogaters que cada any obtenen les rendes de l'Albufera triguen sovint a pagar els 1.000 sous anyals que en lloc del delme va assignar al bisbe i al capítol de València, els ordena que obligui dits llogaters a assegurar dit pagament només n'obtinguin el lloguer o subhasta.*

Cabanes 716.

## 60

1256, agost, 2 · València.

*Jaume I, als batlles, lleuders, peatgers, funcionaris i lloctinents reials. Els ordena que des d'ara no demanin lleuda ni peatge als homes de Mallorca que viatgin a terra ferma, car en són francs amb tots els seus béns i mercaderies*

Cabanes 718.

## 61

1256, agost, 2 · València.

*Jaume I, als prohoms i universitat de la ciutat i Regne de Mallorca. Com envia a Mallorca el seu fill l'infant Jaume, hereu de Mallorca i de Montpeller, els ordena que li facin jurament i homenatge i que el tindran com a rei i senyor natural quan ell mori.*

Cabanes 719<sup>28</sup>.

## 62

1256, agost, 6 · València.

*Jaume I, als alcaids i universitats d'Altura, Gaibiel, Almonesir, Almedíxer, Castelnovo, Azuébar, Pelinos, Sova, Sot, Àrguenes, Gàtova, Marines i Serra. Els ordena que des d'ara no han de posar cap obstacle als homes de Sogorb per entrar el seu bestiar lliurement a les seves pastures i no els han d'exigir herbatge, peatge, carnatge, part ni cap altra taxa.*

Cabanes 720.

## 63

1256, octubre, 6 · Terol.

*Jaume I, als batlles, alcaids, veguers, salmedines, cort, paers, jutges, alcaids, justícies, jurats i tots els altres funcionaris i súbdits reials. Com ha fet francs i lliures els homes i dones de Cantavella i la seva batllia, amb tots els béns mobles i sitis, de lleuda i peatge a tots els seus dominis, tret dels que són mercaders de continu, els ordena que no els en demanin perquè en són absolts, excepte els mercaders.*

Cabanes 723.

28. Original desconegut, ed. VILLANUEVA, vol. 22, p. 303.